

HELSTU NIÐURSTÖÐUR ÁFANGASKÝRSLU UM ÞJÓNUSTU VIÐ GEÐFATLAÐA

Athygli hefur í auknum mæli verið vakin á aðstæðum og réttindamálum geðfatlaðs fólks undanfarin misseri.¹ Sjónir hafa m.a. beinst að þörfum þess fyrir fjölbreyttari þjónustuúrræði og aukin lífsgæði og áhrifum notenda sjálfra á þjónustuna. Þá vex þeim hugmyndum stöðugt fylgi að færa beri þjónustu við fólk með geðraskanir í ríkari mæli út í samfélagið – frá hefðbundnum sjúkrahúsum – rjúfa einangrun og efla sjálfstæði þess og virkja þá reynslu og þekkingu sem það býr yfir. Búseta á áfangaheimili, í sambýli eða íbúð með fjölbreyttri og sveigjanlegri stoðþjónustu geti veitt stöðugleika og öryggi sem stuðli að jafnvægi í heilsufari og dragi úr líkum á endurinnlögnum á sjúkrahús. Ennfremur hefur athygli beinst að þörfum fyrir aukna samhæfingu þeirra sem annast stefnumótun og þjónustu í þessum efnunum.

Í ljósi þessara sjónarmiða afréð félagsmálaráðherra, í samráði við heilbrigðis- og tryggingamálaráðherra, á vormánuðum 2004 að eðli og umfang búsetu- og stoðþjónustu við geðfatlað fólk yrði kannað á landsvísi með ofangreind sjónarmið í huga. Með því skyldi leita eftir þörf fyrir frekari eða annars konar þjónustu en nú er veitt, en upplýsingar í þeim efnun voru úr ýmsum áttum, tölur ekki tæmandi og þjónustubörf ekki ljós í hverju tilvikum. Könnunin fór fram á öndverðu ári 2005 með því að aflað var upplýsinga frá geðheilbrigðisstofnunum, svæðisskrifstofum, félagsþjónustu stærri sveitarfélaga og sveitarfélögum sem hafa tekið að sér framkvæmd þjónustu við fatlaða á grundvelli samnings við félagsmálaráðuneytið.

Í framangreindri könnun veittu flestir þjónustuveitendur (*svarendur*) upplýsingar um alla þá aðila á skráum sínum sem búa við geðfötlun (*notendur*). Upplýsingar bárust um **493** notendur.² Eðli málsins samkvæmt njóta allir eða nær allir einhverrar þjónustu þegar, mismikillar eftir atvikum. Einatt er búseta og stoðþjónusta talin viðunandi og ekki þörf fyrir frekari aðstoð. Því voru sett þau skilyrði fyrir þörf fyrir *breytingu á búsetuhögum* að 1) notandi væri geðfatlaður (aðalgreining), 2) hann og/eða svarandi óskaði eftir annarri búsetu og 3) notandi væri á biðlista eða hefði fyrirsjáanleg þörf fyrir aðstoð.

Helstu tölulegar niðurstöður eru þessar:

Alls óska **215** geðfatlaðir einstaklingar eftir breytingum á búsetuhögum sínum ellegar svarendur fyrir þeirra hönd. Þorri þeirra (um 80%) býr í Reykjavík og á Reykjanesi (miðað við svæðisskiptingu í lögum um málefni fatlaðra) en nokkrir í öðrum landshlutum. Tæpur þriðjungur heildarhópsins eru 35 ára eða yngri og um 2/3 á aldrinum 36-65 ára. Konur eru um þriðjungur og karlar 2/3.

Af þeim 215 sem leita eftir breytingum á búsetuhögum sínum óska flestir (tæplega 2/3) eftir að búa í íbúð eða íbúðakjarna eða í sambýli á vegum svæðisskrifstofu eða félagsþjónustu. All

¹ Með hugtakinu geðfötlun er átt við það ástand sem skapast við langvarandi, alvarlega geðröskun sem leiðir af sér skerta færni til sjálfstæðrar búsetu og/eða atvinnu og þörf fyrir fjölbætta þjónustu og stuðning sem ætla má að verði til langframa.

² Þetta er þó ekki tæmandi fjöldi geðfatlaðs fólks á landinu því í sumum tilvikum, m.a. hjá geðsviði Landspítala – háskólasjúkrahúss, var lögð áhersla á upplýsingar um þá sem óskuðu breytinga á búsetuhögum sínum.

nokkur hópur (um fimmtungur) kýs að búa á eigin vegum og þarfnast þá í flestum tilvikum til þess einhverrar liðveislu.

Ef dreginn er saman sá hópur sem óskar eftir sértækri búsetuþjónustu þar sem að jafnaði er þörf fyrir viðveru starfsfólks þá er um að ræða: 76 (íbúð eða íbúðakjarni) + 63 (sambýli) + 7 (áfangaheimili) = 146. Rétt þykir að telja með hluta þeirra þar sem óljóst er um óskir um búsetuform og að nokkrir muni bætast í hópinn þegar breytingaferlið er komið á skrið. Samtals er áætlað að **159** einstaklingar þarfnist sértækrar búsetuþjónustu. Aðrir (63) óska eftir sjálfstæðri búsetu á eigin vegum.

Tæpur fjórðungur notenda (51 af 215 manna hópnum) dvelur á geðheilbrigðisstofnun (þorri þeirra á langlegudeildum geðsviðs LSH) en er talinn geta búið sér heimili úti í samfélaginu með viðhlítandi stuðningi. Í flestum tilvikum er talið að því fyrr sem slík breyting geti átt sér stað þeim mun betur muni hún gagnast.

Rúmur þriðjungur notenda (79) býr á eigin vegum ellegar hjá foreldrum eða öðrum ættingjum. Fjórðungur (56) býr á áfangaheimilum, í sambýlum ellegar íbúðum eða íbúðakjörnum. Þá kemur það ekki á óvart að 9 eru skráðir húsnaðislausir því þekkt er að sumu geðfötlðu fólki helst illa á húsnaði á almennum markaði.

Til þess að verða við óskum um breytta búsetuhagi og tilheyrandi stoðþjónustu fyrir 159 manns er áætlað að þurfi 1.500 m.kr. á árunum 2006-2010 til stofnkostnaðar. Til kaupa eða byggingar húsnaðis fyrir sambýli, áfangaheimili og íbúðir og íbúðakjarna þurfi 1.310 m.kr. og í þeim tilvikum sem fólk flytur af stofnun er gert ráð fyrir 190 m.kr. vegna hús-næðis fyrir dagþjónustu (iðju, hæfingu, endurhæfingu og verndaða vinnu). Ríkisstjórnin hefur ákveðið að í þessu skyni verði varið á umræddu tímabili 1.000 m.kr. af söluandvirði Símans og 500 m.kr. til viðbótar úr Framkvæmdasjóði fatlaðra, samtals 1.500 m.kr.

Árlegur rekstrarkostnaður þjónustu við 222 notendur (ath. að um fimmtungur kýs sjálfstæða búsetu á eigin vegum) er áætlaður 855 m.kr. þegar allar breytingar eru komnar til framkvæmda. Helmingi þeirra er nú þjónað af heilbrigðiskerfinu, einkum geðsviði LSH, og helmingi af svæðisskrifstofum málefna fatlaðra og félagsþjónustu sveitarfélaga sem annast alfarið þjónustu við fatlaða samkvæmt samningi við félagsmálaráðuneytið. Þar eð allir eða nær allir þessara einstaklinga njóta þjónustu nú þegar er í nokkrum mæli um að ræða tilfærslu á kostnaði úr heilbrigðiskerfinu yfir til stofnana undir forræði félagsmálaráðuneytisins ellegar félagsþjónustu sveitarfélaga.

Gert er ráð fyrir að svo miklum breytingum á búsetuháttum fylgi nokkur aðlögunar-kostnaður í þeim tilvikum sem þjónustubörf er mest, sem og að ráðinn verði verkefnis-stjóri til þess að stýra breytingaferlinu. Einnig þarf að þjálfa starfsfólk og veita því handleiðslu. Reiknað er með um 22 m.kr. árlega í fimm ár í þessu skyni.

Í skýrslu um þetta málefni er fjallað um að grundvöllur stuðnings við fatlað fólk og aðra sem þarfnast samfélagslegrar aðstoðar á sér forsendur í ríkjandi hugmyndum hverju sinni, jafnt í almennri afstöðu fólks, fræðilegum viðhorfum, fjölþjóðlegum sáttmálum sem þeirri stefnu stjórnvalda sem birtist í lögum og reglugerðum. Vikið er að ýmsum atriðum af því tagi ásamt þeim sjónarmiðum sem að framan greinir. Með því móti eru lagðar línurnar um þá

hugmyndafræði sem ráðuneytin telja rétt að fylgja í þessum efnum. Hún er í samræmi við þá hugmyndafræði sem fram kemur í nýrri skýrslu um stefnu félagsmálaráðuneytisins í málefnum þeirra sem búa við fötlun og er nú á lokastigi, sem og Helsinki-yfirlýsinguna sem þáverandi heilbrigðisráðherra undirritaði í janúar 2005. Þar er lögð áhersla á þjónustu utan stofnana og virkari þátttöku geðfatlaðs fólks í samfélaginu með aukin lífsgæði að markmiði. Ýmis fleiri atriði koma hér ennfremur til álita sem varða geðfatlað fólk og aðstæður þess sérstaklega.

Fyrir liggur skýr vilji stjórnvalda til að takast á við þetta verkefni; sá vilji hefur komið skýrt fram í orðum félagsmála-, heilbrigðis- og forsætisráðherra á Alþingi en lokahnykkurinn var ákvörðun ríkisstjórnarinnar um áðurnefnda fjárveitingu til verkefnisins.

Fólk með langvinnar, alvarlegar geðraskanir nýtur þjónustu af hálfu ýmissa aðila. Gert er ráð fyrir að svæðisskrifstofur málefna fatlaðra og þau sveitarfélög sem hafa tekið alfarið að sér þjónustu við fatlaða annist þjónustu við geðfatlað fólk sem hefur ríka þörf fyrir stuðning samkvæmt lögum um málefni fatlaðra, í samvinnu við geðheilbrigðisþjónustu og/eða heilsugæslu. Ekki er gert ráð fyrir að teljandi breytingar verði á kostnaði almennrar félagsþjónustu.

Verkefnisstjórn hefur verið skipuð til þess að stýra þessu verkefni. Rík áhersla er lögð á að notendur þjónustunnar og aðstandendur þeirra hafi þar hönd í bagga og hefur verið skipaður sérstakur ráðgjafahópur í því skyni. Í honum sitja m.a. fulltrúar Geðhjálp og aðstandendahóps Geðhjálp, Hugarafls og Geðverndarfélag Íslands. Sérstakt *notendaping* fulltrúa þessara samtaka verður haldið n.k. föstudag (17.3) til þess að leita viðhorfa og afla hugmynda í því sambandi. Sérfræðingar í geðheilbrigðisþjónustu verða að sjálfsögðu einnig með í ráðum og er lögð sérstök áhersla á samvinnu og samhæfingu aðila í félags- og heilbrigðisþjónustu við alla framkvæmd.